

DOI: 10.22620/sciworks.2015.05.034

**ДУХОВНИ АСПЕКТИ В ДИАЛОГА МЕЖДУ ЧОВЕКА И ПРИРОДАТА
(ТРАДИЦИИ И СЪВРЕМЕННОСТ)
SPIRITUAL ASPECTS IN THE DIALOGUE BETWEEN MAN AND NATURE
(TRADITION AND MODERNITY)**

**Живко Гешев
Zhivko Geshev**

Аграрен университет – Пловдив
Agriculture University – Plovdiv

Abstract

The study aims to reveal some spiritual aspects in the dialogue between man and nature, and on this basis to outline the contours of a new model of interaction between man and nature.

Rethinking the historical experience of mankind, we should emphasize the need for moral and spiritual perfection of man, as well as for a union between science, philosophy, morality, art and religion in order to use modern knowledge and technology for the benefit of mankind. That presupposes education of the heart towards a greater sensitivity to life.

Key words: man, nature, agrarian society, agriculture, spirituality, model.

I. Подход на изследването

Една от най-съществените функции на хуманитарно-философското познание е реконструкцията на духовния живот на народите и цивилизациите от миналото. Моделирането на духовния живот на миналото е един от начините за генериране на нови идеи и проекти за живота на човечеството през XXI век.

Главен принцип на хуманитарната философия е принципът на взаимното допълване на противоположностите – на понятия и образи, разум и вяра, наука и религия, наука и изкуство, рационално и ирационално, традиция и модерност, Изток и Запад, и т.н. Това е един надежден път за хармонизиране на взаимоотношенията между хората и между човека и природата.

Връщането ни към древните цивилизации не е самоцелно, а предпоставка за едно по-синтетично виждане на света, в който живеем, респективно на проблемите, които човечеството ще решава в обозримото бъдеще. Много е важно постмодерният човек да съпреживее отново духовната си връзка с природата и човечеството, да се почувства гражданин

на Вселената като природен и социален свят, а така също и да осъзнае своята глобална отговорност.

Мисията на философията е да формира определена култура на мислене и възпитание, благодарение на която следващите поколения да изпитват потребност да живеят в близост до природата и себеподобните – не заради ползата, изгодата, а заради любовта към Истината, Прекрасното и Висшето Благо.

Подобно на Жан-Жак Русо, следва да се обърнем към живота на човека от далечното минало, от стъпалото на което се намираме, за да преосмислим ценностите в настоящето и да очертаем възможностите за по-добро бъдеще, докато още не е късно.

II. Духовната връзка на човека с природата в традиционното (аграрното) общество

Колкото по-назад се връщаме в човешката история, толкова повече духовност откриваме. Дайсец Судзуки в „Същината на будизма“ заявява: „В примитивния човешки живот, а също и в животинския, има неща, които напомнят духовния живот на човека, защото живеят, както им диктува Бог, просто следват Божията воля и оставят настрана всичко, от което лъха човешка самонадеяност и егоизъм... Духовният човек се движи естествено, спонтанно, също както цветята се разтварят напролет“ (Sudzuki, 2000). В резултат на това човек преживява радост, висше духовно удоволствие от общуването с природата.

Хората от древните цивилизации са се задоволявали с малко, те са удовлетворявали своите естествени нужди и потребности от храна, почивка, сън, любов и т.н. и са изпитвали наслада от общуването с природата – с цъфналите дръвчета, с узрелите жита, песента на птиците и кроткия залез на слънцето. Природата е била една райска градина, в която е имало изобилие от блага, мир и радост. Това е „цветущата младост на света“ (Лукреций), когато природата е била дом за хората, тяхна Майка, хранителница и закрилница.

Светът в аграрното общество е многообразен и интересен, тъй като природата и земята са интегрирани в човешката дейност, в бита, обичаите и вярванията на селяните. Съдбата на селяните е неразривно свързана с живота на растенията, животните, с всички живи създания. Опитомявайки животните, хората заживяват в мир и любов с тях. Вярно е, че те служат на стопанина за обработка на земята, но същевременно той одухотворява, очовечава света около себе си. Природно интелигентният и духовен човек е имал развита интуиция и телепатия, и е разбирал езика на животните и птиците, прониквал е любовно в техния вътрешен живот, изпитвал е състрадание към тях.

Един щрих от „Георгики“ (Земеделски стихове) на древноримския поет Вергилий показва духовната връзка на римския селянин с животните (което ни напомня за Елин Пелин). Вергилий ни представя една тъжна картина – как пада бикът на нивата и как печален орачът, страдащ за умиращия свой

събрат, притичва до него; и в този момент нищо не радва бика, нито прохладния лес, нито ливадите свежи. И бикът се пита: „Има ли полза от труд и заслуги? Защо е с лемежа тежките буци обръщан“? (Vergiliy, 1980).

В традиционното аграрно общество, в което доминират земеделието и скотовъдството, селяните се отнасят към природата като истински мъдреци, защото са били духовно свързани с природата, земята, слънцето, луната, растенията, животните, горите, божествата, съобразяват се с ритмите на природата, кръговрата на сезоните. Като истински стопани на земята те мислят за нейното плодородие, за утрешния ден.

Културата на селскостопанската дейност е свързана не само с усъвършенстване на оръдията на труда и начините на обработка на земята, но и с духовното усвояване на природата, с нравствено-естетическото отношение към земята и живите същества. Всичко това намира отражение в бита, традициите, обичаите, вярванията на селяните. Колкото по-морално, по-духовно е отношението на човека към природата, което се изразява в почит, уважение към Майката природа, толкова в по-голяма степен селскостопанската дейност се проявява като свещена дейност, като богослужение на земята, растенията и животните.

В историята на човешката култура се утвърждават две концепции за природата: натуралистична и духовна (Radklif–Braun, 1995). Според видния антрополог и етнограф Радклиф–Браун, основоположник на структурно-функционалния подход в социалната антропология, натуралистичната концепция е характерна за европейската култура, която упражнява контрол върху природните явления. При нея главното е да се опознаят природните закони и знанието да се използва като инструмент за практическо овладяване на природата. Втората концепция е духовната. Според нея Вселената е социален или морален ред, който се управлява не от природен закон, а от морален или ритуален закон.

Духовната концепция за природата ни провокира да направим една преоценка на отношението на човека към природата в западната цивилизация.

В Древен Китай от времето на Лао–Цзъ и Конфуций (VI–V в. пр.н.е.) човекът не се противопоставя на Космоса. Китайските мъдреци живеят в съгласие с природата и се ръководят в своето поведение от „Дао“ – космически и нравствен закон, Път. За да бъдеш щастлив, трябва да следваш Дао. Лао–Цзъ казва: „Човекът е в пределите на земята, земята – в пределите на небето, а небето – в пределите на Дао. Дао е безпределното“. (Lao–Tsza, 2001). „Дао възпитава всички същества с любов“, за да се запази хармонията между небето и земята.

Докато в съвременното цивилизовано общество приоритетни са материалните ценности, в древните общества по-голямо значение имат духовните ценности (хармонията, красотата, съвършенството). Може би това е така поради светогледа на древните, които не отделят своя живот от живота на Вселената, а „във Вселената навсякъде е чудо и поезия“, както отбелязва Lotse (Lotse, 1866–1867).

Съвременното човечество се нуждае от друг модел на взаимодействие на човека с природата, който, според нас, може да се намери в миналото, като се преодолее предрасъдъкът, че всичко най-прогресивно и най-добро е създадено от Западна Европа и САЩ. Водач на човечеството по пътя към хармонията и одухотворяването на отношенията на хората към природата може да бъде социалната памет на човечеството. В социалната памет е кодирана програмата (идеята) за спасение на човечеството.

Преосмисляйки еволюцията на човешкия род, бихме могли да приемем, че истинският водач на всеки човек е собствената му душа, която изпитва копнеж за повече духовност в диалога с природата. Най-сетне трябва да се разбере, че хармонията и красотата в природата не могат да се постигнат само чрез познанието. Важно е още нещо – копнеж, любов към Майката природа, източник на които е човешката душа. Древноримският философ Сенека в едно от писмата си до Луцилий пише: „И висшето благо има своето място, то се ражда не там, където е слоновата кост, не там, където е желязото. Ти питаш къде е обиталището на висшето благо. В душата! Но и тя, ако не е чиста и незамърсена, не ще приеме в себе си Бога”. (Seneca, 1977). И ако направим едно сравнение с Библията, ще видим отново колко ценна е душата: „защото каква полза за човека, ако придобие цял свят, а повреди на душата си” /Мат. 16 : 26/.

Много път трябва да измине човешката душа, за да научи и си припомни някои уроци и достигне до просветление, т.е. до истината за това как е възможен равноправният диалог между човека и природата. Най-общо казано, тези уроци са записани в книгата на историята на човечеството и може да се сведат до следните: първият урок е: ние сме деца на Майката природа (материалният свят) и Бащата (небето) – духовният свят; вторият урок: ние идваме в света с определена мисия – да се грижим за природата, за да я превърнем отново в градина; третият урок: най-добрият живот е животът в хармония с природата, при който се постига баланс между материята и духа (Liptan, Vaerman, 2013).

Моделът на бъдещето следва да бъде „извлечен” от книгата на историята на човечеството чрез усвояване на позитивния опит на миналите поколения, които са живели в близост до природата и са се приспособявали към нея с любов и състрадание. Ще уточним, че тук става дума не за пасивно приспособяване към света, а за баланс между съзерцанието и действената любов. Съзерцанието на хармонията, красотата и съвършенството в света подбужда хората да творят прекрасни неща и да възпитават в себе си нравствени добродетели: умереност, постоянство, справедливост, търпение, милосърдие, нежност, доблест, мъжество, вяръност и т.н.

Според нас земеделието може да се разглежда като прототип за създаване на нов модел на взаимодействие между човека и природата. Земеделието е свещена човешка дейност, която изразява безсмъртния стремеж, копнеж на човека да прави онова, което природата прави, т.е. да съгласува своето творчество с творчеството на природата.

Разбира се, тук нямаме предвид съвременното земеделие, тъй като с развитието на модерното общество то е изгубило свещения си характер.

Натуралистичната концепция за природата се формира паралелно с развитието на науката и техниката в западния свят. В резултат на това модерният човек води непрекъснат монолог с природата от позицията на неин господар, отнася се агресивно към нея; за него природата е обект на познание, преобразуване, експлоатация. Природата загубва своята нравствена и естетическа ценност, защото се разглежда през призмата на човешките егo – интересите.

Така не се уважава „вътрешното време“ на природата; липсва „вслушване в природата“; забравя се, че „природата не е направена за нас“. „Научното знание престава да е видение, породено от внушено откровение и в този смисъл – свръхестествено. Този урок бе преподаден от природата“ (Prigozhin, Stenzher, 1989).

Немският екзистенциалист Карл Ясперс разсъждава в същата насока. Той отбелязва: „Модерната наука е възникнала от волята за власт“ (Yaspers, 2012). Човечеството създава „втора природа“, един изкуствен свят, свят на модерната техника, но по този начин homo sapiens се затваря в тесните рамки на настоящето. „Човек изгубва традицията и престава да търси крайната цел, той живее само в настоящето: но това настояще става толкова по-празно, колкото повече престава да бъде носено от субстанцията на спомнянето и колкото по-малко са възможностите за едно бъдеще“. Така модерният човек се оказва „захвърлен на произвола на съдбата“ в много по-голяма степен, „отколкото селянинът в неговото природно съществуване“ (Yaspers, 2012).

Едно сравнение с древноримското аграрно общество показва, че древните римляни живеят в една Вселена като природен и социален свят, в която науката за нещата в света и човека са неразривно свързани (Prigozhin, Stenzher, 1989). Това великолепно е изразено в творчеството на Лукреций, Вергилий, Цицерон и др.

Наистина всичко в природата си има свое вътрешно време на развитие – трябва да се засее семето и да се изчакат определени фази в неговото развитие, да се обработват растенията, докато започнат да раждат. Но всичко това изисква от земеделеца търпение, загриженост, уважение към земята и природата, създателката на нещата, която произвежда всичко за всички. И „селяните хранят уважение спрямо света, в който живеят“ (Prigozhin, Stenzher, 2012).

Вергилий разкрива нравствената ценност на земеделието, защото земеделецът зачита автономията на природата и се вслушва във вътрешния живот и мъдрост на природата. В този ред на мисли трябва да признаем, че отношението на съвременния фермер към природата е твърде бездуховно, прагматично и прозаично. Изкушавам се да приведа една мисъл от Хенри Дейвид Торо (XIX в.), който в „Уолдън“ пише: „Древната поезия и философия свидетелстват, че някога земеделският труд е бил свещено изкуство, а днес ние непочтително и безогледно го претупваме, тъй като единствените ни

цели са големите ферми и големите добиви. Няма земеделски празници, шествия, ритуали... та в последна сметка няма по-жалък живот от тоя на фермера. Той познава природата – но като крадец” (Того, 1993).

Вергилий „пее стихове за земеделския труд, за дърветата и стадата” /15/ (Vergiliy, 1980), Варон в своя трактат „Земеделеие или Агрономия” подчертава, че образцовият селски стопанин трябва да владее в съвършенство изкуството в познанието на Вселената. А Торо говори за алчността и егоизма на американския фермер, който е ограничил своя кръгзор, защото за него земята е само собственост на някого и заключава, че „ние сме накърнили природата, принизили сме заедно със себе и земеделието” (Того, 1993).

Дълбоката духовност в отношението на древните римляни към природата произтича от разглеждането на земеделието в неразривно единство с философията на природата и съществуването на човека в природата. Въпреки че съвременното човечество отбелязва голям прогрес в развитието на науката и технологиите, трудно може да се говори за морален прогрес, а последното рефлектира в човешките отношения към природата, респ. и в земеделието. Вярно е, че всяко общество си има свое вътрешно време на развитие: раждане, възход, зрелост, кризи, упадък. Традиционното общество се развива с по-бавни темпове, но то се приспособява към ритмите на природата, а мъдреците в него разбират съвършенството в природата. Именно затова тук има повече духовност в отношението към природата като обща майка на всичко. В модерното общество се утвърждава прагматичното отношение към природата. Изчезва отношението към природата като към Вселена (абстрахираме се от интересите на астрономи, математици, физици и успехите на космонавтиката) в дейността на съвременните фермери. Именно затова ние се задълбочаваме в анализа на отношението на човека към природата в традиционното (аграрното) общество. Нашата теза е, че потребността от по-голяма духовност в диалога между човека и природата ще се почувства още по-силно в постмодерното общество, в което ще нараства ролята на духовните ценности. И в този контекст ще стане отново актуална идеята на Варон, че образцовият селски стопанин трябва да владее в съвършенство изкуството в познанието на Вселената.

III. Да се завърнем към Лемурия

Глобалното човешко съобщество се намира на такава степен на развитие, когато е разрушена „човешко-духовната структура” на света, когато всички човешки дейности, в това число и селскостопанската, са подчинени на законите на пазарната икономика. Още в 1918 г. Де Гроот в своето изследване за Китай изтъква, че катастрофата и гибелта са неизбежни, след като човечеството загуби Дао (Yaspers, 2012).

Както видяхме, в далечното минало хората са живели с Природата и в Природата като свой дом. Те са уважавали природата като нещо божествено и себе си като носители на божествено начало.

Когато описва Атлантида в диалога „Критий“, Платон пише, че тук „царете се подчинявали на законите и били привързани към вроденото им божествено начало“. По-нататък Платон допълва, че те смятали имуществото за нещо маловажно и не били алчни; за тях най-важна е била добродетелта, взаимното приятелство. Те били трезви и господари на себе си (Platon, 1990).

Лемурийската цивилизация съществува преди атлантската цивилизация. В духовно отношение лемурийците превъзхождат атлантите. Според легендата преди много, много години върху голям остров в Тихия океан съществувало велико царство. Поради изключително благоприятния топъл климат тук имало изобилие от риба, от ориз. Това било райско място на планетата.

Лемурийците били високоразумна раса. Любовта към божествената природа, към знанията и изкуствата обединявали жителите на Лемурия. Тяхното мислене било глобално. Те познавали физическите закони и използвали това знание за Благото на всички.

Нашата цел не е да проверяваме и доказваме доколко са верни легендите и хипотезите за съществуването на Атлантида и Лемурия, изложени от различни автори. Същественото за нас е, че лемурийската цивилизация е първата глобална цивилизация. Доколкото съвременното човечество се развива също като глобална цивилизация, е твърде важно да се спрем накратко върху лемурийската цивилизация, защото това може да има съществено значение за бъдещето на нашата цивилизация през следващите векове. По-нататък ще имаме предвид изследването на Франк Джоузеф „Изчезналата цивилизация на Лемурия“, който от своя страна черпи информация от трудовете на полковник Джеймс Чърчуърд (XIX–XX в.). Английският полковник извършва огромна работа. Дълги години изследва манастирските хроники в Индия, разчита онова, което е било записано на десет хиляди глинени плочки – важни земеделски, ботанически, астрономически, медицински и др. текстове. Ще се ограничим и ще акцентираме върху някои моменти от обобщеното изследване на Франк Джоузеф, които имат отношение към целта на изследването ни – да обосновем потребността от нов модел на взаимодействие между човека и природата.

Древните лемурийци живеят в хармония с Вселената. За тях Вселената е „състрадателно съзнание“. Те вярват, че във Вселената действа един космически и нравствен закон. Прилагайки този закон към обществото, те разглеждат живота на всеки човек като проява на универсалната енергия, на великата сила във Вселената. Тази енергия не може да бъде командвана, овладявана, а само направлявана, с цел да се използва не за егоистични цели, а за доброто на всички лемурийци. Тъй като лемурийците са чистосърдечни, те се превръщат в проводник на духовната енергия, на великата сила във Вселената и така стават сътворци, „съратници на Създателя“ (Dzhouzef, 2008). С тази духовна философия, философия на алтруизма, бихме могли да обясним и разцвета на земеделието. Лемурийците създават най-мащабния и най-сложен аграрен комплекс в света

– оризови тераси с обща площ 200 000 дка, които се намират на 250 км северно от Манила (във Филипините) и на 1220 м надморска височина. (Dzhouzef, 2008). Богатата реколта от ориз осигурява прехраната на многомилионното население.

Според У. Серв, автор на класическо изследване за Лемурия, „лемурийците били толкова добри експерти в областта на ботаниката, че тяхното селско стопанство е било на равнище, каквото днес може да се наблюдава единствено в някоя ботаническа градина” (Dzhouzef, 2008).

В основата на мисленето и дейността на лемурийците е една висша философия, според която Бог, Създателят на света, разкрива пред човека цялото знание, но това предполага предварителна еволюция на самия човек, за да се издигне той до същата степен на познание, на която се намира Бог. (Dzhouzef, 2008). Това означава, че първо човек трябва да се промени: да натрупа знания, нравствено и духовно да се усъвършенства, за да се промени отношението му към света. Тук не става дума за това, че някои лемурийци са богоизбрани и само те могат да се извисят до най-висшата степен на познание, на която е Създателят, Бог. Напротив, всеки човек е част от Бога и следователно еволюирайки, усъвършенствайки се, той се научава да живее духовно, в мир и хармония с природата и с другите индивиди. И тогава хората започват да се отнасят с почит и уважение към знанието за природата, т.е. знанието придобива нравствена ценност, както и към самата природа. Така лемурийците превръщат живота си в едно богослужение на Слънцето, „олицетворяващо Състрадателния Разум” (Dzhouzef, 2008).

Благодарение на вярата си във върховния Състрадателен Разум, лемурийците изграждат свят на социалната хармония. И като индивиди, и като глобално съобщество от индивиди те се стремели към духовно благополучие.

В Лемурийската цивилизация технологиите били на много високо ниво, тъй като се познавали физическите закони. В резултат на това се управлявал климатът с цел природните бедствия да не влияят пагубно на реколтата от ориз. Прогресът на науката и технологиите изисквал висока нравственост, съюз между науката и етиката, науката, митологията и религията. Подобна глобална философия и етика съдейства за продължителен разцвет на науките и изкуствата, както и на селското стопанство.

Лемурийската цивилизация е единствената до днес, която е съществувала на основата на духовната връзка между човека и природата, и социалната хармония. Като имаме предвид, че тя се простирала от Филипините до Япония и Южна Америка (Перу), може да обясним и силното влияние на Лемурия върху Тибет, Индия и Япония, и по-конкретно върху тибетския будизъм и японския шинто. Чрез медитативна практика се достига до духовно просветление, свързване и общуване с Великото Състрадателно Съзнание, което, както вече посочихме, е Вселената (Dzhouzef, 2008).

Според нас будизмът и шинто ще играят първостепенна роля за създаването на нов модел на взаимодействие между човека и природата. Ако

продължаваме да разглеждаме природата само като източник на ресурси и да водим война с природата и себеподобните за завоюване на жизнено пространство и контрол върху природните богатства, ще се самоунищожим! Може би единственият изход е пътят към Изтока. „Уникалността на японската култура е свързана с двете основни религии – шинто и будизма. И двете учат и изискват духовна и физическа красота и голямо уважение към природата”.... „В Япония и азиатските култури човекът е част от природата и живее в хармония с нея, както и с останалите индивиди, които са също част от нея”. Тази духовна философия намира реално приложение в начина на живот на съвременните японци, в земеделието и селския туризъм (Mihova, Sato, Tsuiki, 2009).

Казаното по-горе ни дава основание да заключим, че независимо от това, че Лемурийската цивилизация отдавна е изчезнала, нейното духовно наследство не е безвъзвратно изгубено. Традицията е жива и има възможности за бъдещо съществуване.

IV. Контури на новия модел на взаимодействие между човека и природата

1

Природата е по-съвършена от човека и всяко изкуство.

2

Човекът е част от природата и трябва да се стреми да стане съвършен като нея.

3

Земеделието е най-свещената човешка дейност, която приближава човека до тайната на съвършенството, до живота на мъдреците.

4

Вергилий възхвалява не само земеделския труд, но и рода на пчелите. Той пише: „има в рода на пчелите божествена мисъл”. В царството на пчелите „всички почиват и се трудят еднакво, живеят по строги закони, с мисъл за близката зима работят с усърдие лете, всичко, което добият, за общи запаси оставят”.... „Те любовта пренебрегват – телата им не изнемогват в сладост любовна, ала сами с устица събират треви ароматни” (Vergiliy, 1980).

Пчелите алчност не знаят, за тях доброто е общо, защото всички се трудят. Цар Соломон поучава сина си: (Иди при пчелата и се научи, как е трудолюбива, каква похвална работа върши; труда ѝ употребяват за здраве и царе, и прости човеци; нея всички обичат, и тя е славна; макар по сила да е слаба, но по мъдрост е почтена) (Biblia, 1993 г.).

О, човече, щом желаеш съвършен да станеш, от пчелите още много има да се учиш!

Но не само пчелите, но и Вселената като цяло е съвършена и мъдра. Цицерон в „За природата на боговете“ пише, че „Вселената притежава мъдрост“ (Losev, 1979). „Светът е прекрасно подреден от мъдростта на всевиждащото Провидение и за човека не остава нищо друго освен да се удивлява пред тази хармония, симфония на природата, която сякаш желае само доброто на света“ – обобщава Цицерон.

5

Човешкият живот е едно богослужение на земята; без плодородието на земята не е възможно човешкото съществуване. Съдбата на *homo sapiens* е свързана със съдбата на земята, водите, горите, растенията, животните. И именно затова всеки разумен човек трябва да се отнася с разбиране на дълбоката мъдрост на Природата, общата майка на всичко. Всяко безотговорно действие срещу Майката Природа е престъпление и срещу почвата, билките, овощните дръвчета, лозята, водите, животните, птиците, горите, пчелите и ще доведе до гибелта им, а така и до изчезване на човешкия вид.

6

О, земляни, защо вървите по пътя на Атлантида?! Защо издигате в култ технологиите? Защо се стремите само към материалното богатство и физическото щастие?

Нека да се поучим от живота на лемурийците, за които „цел на човешката еволюция е просветеното духовно извисяване“ (Dzhouzef, 2008) и да използваме великата сила и мъдрост на Вселената за културно и духовно развитие.

7

Според хипотезата на Лавлок биосферата представлява един гигантски жив и съзнателен организъм, съставен от всички световни клетки, растения и животни. Всяка клетка е съзнателно, чувстващо същество. Еволюцията е прогрес на съзнанието. Все повече клетки на биосферата, като жив и съзнателен организъм, увеличават силата на своето съзнание и така в крайна сметка се създава развитият човешки интелект (Liptan, Ваerman, 2013).

Съществуването на човешкия вид е невъзможно без духовна (съзнателна) връзка с растенията и животните, без възстановяване и запазване на хармонията, баланса между човека и биосферата, Материята и Духа!

Не потвърждава ли съвременната наука първобитния анимизъм? (от лат. думата *анима*, означаваща дух или душа). Всичко съществуващо има душа, а всички души са части от едно цяло. Същевременно хипотезата на Лавлок ни приближава и до философията на лемурийците. Щом биосферата

е жив и съзнателен организъм, а вселената е състрадателно съзнание, следва, че трябва да се отнасяме с любов и съчувствие към всяко живо създание, всяка душа.

В този ред на мисли ще обобщим, че в новия модел на взаимодействие между човека и природата Материята и Духа не бива да се разграничават и противопоставят, защото Духът се съдържа в цялата Материя. Човешкият дух е частица от Универсалния Състрадателен дух. Еволюцията на човешкия дух е възможна само ако човек не се превръща в роб на вещите и собствеността, а върви по пътя на любовта към Великия Състрадателен Дух, уважавайки всеки живот.

Ако Вселената е Състрадателно съзнание, е Бог, то как може да се издигнем до нивото на познание на Бога като Великия Състрадалец? Естествено чрез състрадание, по-голяма чувствителност към болките на другите хора, на всички живи същества. Но това предполага да се пробуди чувствителността в сърцето, защото Бог се чувства със сърцето. И тогава от чувствителността и състраданието ще се роди мъдростта. „Мъдростта произтича от състраданието и състраданието от мъдростта” (Sudzuki, 2000).

8

Селскостопанският труд има възпитателно значение. Селските жители, земеделците и скотовъдците винаги са били жители на мирно общество, трудолюбиви, спокойни и честни. Загрижени за съдбата на земята, те винаги са изпитвали обич, състрадание и любов към растенията и домашните животни. Селяните се хранят и спят с животните, радват се и плачат с тях. В този контекст ще подчертаем, че отново трябва да се поучим от Изтока, където се обръща повече внимание на възпитанието на сърцето в по-голяма чувствителност към живота.

Докато душата не стане чиста, тя не може да повлияе върху ума. Когато копнежът на душата за нежно и автентично общуване с природата е достатъчно силен и искрен; когато душата изпитва милосърдие, любов и състрадание към ближните, към живата и неживата природа, тогава може да твърдим, че в диалога с природата ние се ръководим от етически, естетически и духовни мотиви. Когато душата е отворена към света, се слива с природата и любовно прониква в нея, тогава животните, планините, дърветата, тревата, вятърът докосват човешкото сърце. Това означава, че възпитанието на сърцето може да се осъществява не толкова чрез просвещение, чрез слово, а чрез преживявания. Преживяванията не само възпитават в човешкото сърце повече нежност, доброта, смиреност, но и се явяват фундамент за развитие на човешкия дух.

9

Интересни са размишленията на френския пътешественик Марк Ало. Обикалайки пеш цяла Монголия, той се среща с обикновени монголци, скотовъдци, разкрива техния тежък живот в последните десетилетия, когато

се извършва преходът от социализъм към капитализъм. Най-същественото обаче е, че в света на монголците има друго разбиране за природата. Монголският термин „байгал“ „обхваща както живата, така и неживата природа“. Спецификата на отношението на монголците към света произтича от номадския им начин на живот. „Няма нито миг, в който номадите да не си спомнят, че дължат живота си на стадото“ (Alo, 2014). Може би най-ценното във философията на скотовъдите е постоянната връзка с природата, която им позволява да слушат и да чувстват хармонията със заобикалящия ги свят. За да почувстваш и разбереш природата, е необходимо да умееш да мълчиш и да слушаш. „Ако скотовъдците се ентусиазират от тишината, то това е, защото тя ги свързва с Вселената“. „Скотовъдците считат, че няма по-изразителна дума от тишината и че ако устата замълчи, тогава заговаря сърцето“ (Alo, 2014).

Тези разсъждения ни навеждат на мисълта, че е изключително важно да се овладее изкуството да слушаш природата. Земеделецът и скотовъдецът, макар и да имат труден живот, запазват своята способност и чувствителност „да уловят“ красотата на слънцето и земята, на великата монголска степ не толкова със сетивните си очи, а с очите на душата. Душата обича тишината, мълчанието, защото тогава тя (сърцето) се свързва с Вселената.

Не е ли това още едно доказателство, че най-важните послания от природата, Вселената ние можем да приемем чрез сърцето си? Западът трудно може да разбере Изтока, защото в Евроамериканския свят доминира рационализмът и винаги се търси причинно-следствената връзка между явленията и процесите. Изглежда Изтокът е по-близо до истината за природата, именно защото сърцето участва в духовното, цялостното схващане на битието и е носител на висша интелигентност, която трудно може да се изрази с думи. За да обясним последното, ще приведем един пример – най-важните послания между двама влюбени са между техните сърца, но необходимо е устата да замълчат, за да заговорят сърцата.

Следователно в един нов модел на взаимодействие между човека и природата би следвало да се подходи към човека цялостно. Досега се акцентираше само върху разума. Но защо се подценяват сърцето, чувствата, въображението, фантазията, интуицията. Освен това природата е по-сложна, отколкото изглежда. Нужно е да обогатим западната концепция за природата чрез сравнителен анализ с духовната концепция за природата в Китай, Япония, Индия, Монголия, Лемурия и т.н.

Когато човек общува с природата не само рационално, но и сърдечно, тогава би могъл да стане проводник на великата сила в природата, на Вселенската енергия и да постигне по-висша нравствена, естетическа или социална цел. Но за да се постигне последното, се налага духовният човек да замени меркантилния, прагматичен човек в сферата на образованието, медицината, ветеринарната медицина, земеделието, скотовъдството и т.н.

„Единственият посредник, чрез който духовната сила може да бъде предадена, е любовта. Учителят трябва да прехвърли в сърцето Ви добрина, а не порочност” (Svami Vivekananda, 2008). Без любов и доброта душата не може да еволюира и да схване божествения смисъл на сътворението. „Да говоря всички езици човешки и дори ангелски, щом любов нямам, ще бъда мед, що звънти, или кимвал, що звека” (Biblia, 1993).

REFERENCES

- Alo, M., 2014. Pod yurtite na Mongolia, S., str., 168, 211, 212, 213.
Sv. Sinod na Balgarskata tsarkva, Biblia sirech Knigite na Sveshtenoto pisanie na Vethia i Novia zavet, 1993. S., Mat. 16 : 26.
Biblia, 1 Kor. 13 : 1.
Biblia, Pritch. 6 : 8
Vergiliy, 1980. Bukoliki, Georgiki. Eneida, S., str. 106.
Vergiliy, Tsit. Proizv., str. 112, 113.
Vergiliy, Tsit. Proizv., str. 123.
Dzhouzef, Fr., 2008. Izchezalata tsivilizatsia na Lemuria, S., str. 399; 61, 62; 64; 65; 389–390, 394; 266, 397.
Dzhouzef, Fr., Tsit. Proizv., str. 400.
Lao-Tsza, 2001. Dao de tszin, S., str. 84.
Liptan, B., S. Baerman, 2013. Spontanna evolyutsia. Polozhitelnoto badeshte e dostizhimo, S., str. 88–90.
Liptan, B., S. Baerman, Tsit. Proizv., str. 300.
Lottse, Mikrokosmos. Misli o estestvennoy i bitovoy istoria chelovechestva. Opit antropologii, chast I - III, 1866–1867 g., chast III, str. 779.
Mihova, D., N. Sato i T. Tsuiki, 2009. Nyakoi osobenosti na selskia turizam v Yaponia – V: sp. Geografia, kn. 3, str. 7 i dr.
Platon, Kritiy, 1990.– V: Platon, Dialozi, tom 4, S., str. 578.
Prigozhin, I., I. Stenzher, 1989. Novata vrazka. Metamorfoza na naukata, S., 305, 307.
Prigozhin, I., I. Stenzher, Tsit. Proizv., str. 296,305.
Radklif–Braun, A. R., 1997. Struktura i funktsia v primitivnoto obshtestvo, S., str. 145, 146.
Svami Vivekananda, 2008. Bhakti yoga, S., str. 44.
Seneka, 1977. Nravstvennie pisyma k. Lutsiliyu, M., str. 187.
Sudzuki, D., 2000. Sashtinata na budizma, S., str. 86, 85.
Sudzuki, D., Tsit. proizv., str. 59 i dr.
Toro, H. D., Uoldan, 1993. Grazhdansko nepodchinenie, S., str. 145, 146.
Toro, H. D., Tsit. Proizv., str. 146.
Tsitseron, 1979. „O prirode bogov” – V: Losev, A., Ellinisticheski – rimskaya estetika”, M., str. 381.
Yaspers, K., 2012. Za prozhoda i tselta na istoriyata, S., str. 114, 140, 154.
Yaspers, K., Tsit. Proizv., str. 172.

